

**TA'LIM MUASSASALARDA SPORT O'YINLARI VALEYBOL
BO'YICHA MUSOBAQALARNI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.82.46.057>

*Karimov Abdusamat Axatovich,
Belarus-O'zbekiston qo'shma tarmoqlararo amaliy texnik kvalifikatsiyalar
instituti "Jismoniy tarbiya" kafedrasi o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim muassasalarida voleybol bo'yicha musobaqalarni to'g'ri tashkil etish, musobaqalarni tashkil qilish uchun me'yoriy hujjatlarni to'g'ri rasmiylashtirish, musobaqani o'tkazish tizimlari va musobaqalarni o'tkazishning ahamiyati haqida aniq ma'lumotlar ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Chempionat musobaqalari, kubok musobaqalari, saralash musobaqalari, o'rtoqlik uchrashuvlari, nazorat uchrashuvlari, musaboqa nizomi, musaboqa o'tkazish tizimi.

**СПОРТИВНЫЕ ИГРЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ
ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ СОРЕВНОВАНИЙ ПО
ВОЛЕЙБОЛУ**

*Каримов Абдусамат Ахатович,
преподаватель кафедры "Физическая культура" Совместного
Белорусско -Узбекского межотраслевого института прикладных
технических квалификаций*

В данной статье указана точная информация о правильной организации соревнований по волейболу в образовательных учреждениях, правильном оформлении нормативных документов по организации соревнований, системах проведения соревнований и важности проведения соревнований.

Ключевые слова. Соревнования чемпионата, кубковые соревнования, отборочные соревнования, товарищеские матчи, контрольные матчи.

**SPORTS GAMES IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS FEATURES
OF THE ORGANIZATION OF VOLLEYBALL COMPETITIONS**

*Karimov Abdusamat Akhatovich,
teacher of the Department of "Physical Culture" Joint Belarusian-Uzbek
Intersectoral Institute of Applied Technical Qualifications*

This article provides accurate information about the correct organization of volleyball competitions in educational institutions, the correct execution of regulatory documents on the organization of competitions, competition systems and the importance of holding competitions.

Key words. Championship competitions, cup competitions, qualifying competitions, friendly matches, test matches, confiscation rules, confiscation system.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevral kunidagi farmoni bilan 2017-2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini tasdiqlanishi hamda yoshlarga oid

davlat siyosatini takomillashtirishda ularni jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtai-nazariga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo'llab-quvvatlash hamda amalga oshirish, bolalar va yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, ularni jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tashabbusi bilan 2021 yilni "Yoshlarni qo'llab quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash" yili deb e'lon qilindi. Prezident Sh.M. Mirziyoyevning farmon va farmoyishlarida sportga qobiliyatli bolalarni jismoniy mashg'ulotlar va sportga jalb etish, shuningdek, ularni saralab olishning zamonaviy uslublarini ishlab chiqish va hayotga tatbiq etishga mo'ljallangan fundamental va amaliy izlanishlarni amalga oshirish hayotiy zaruriyatdir.

O'quvchi-talabalarning bo'sh vaqtlaridan unumli foydalanishda, ularning sog'lom bo'lib etishishlarida o'quv yurtlarida olib borilayotgan jismoniy tarbiya va ommaviy sport ishlari ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish va jahon standartlariga muvofiq bo'lgan kadrlarni tayorlash bo'yicha ta'limning milliy dasturi ishlab chiqilgan.

1. Sog'lomlashtirish.
2. Har tamonlama etuk inson qilib tarbiyalash.
3. Vatan mudofaasiga hamda mehnatga tayyorlash.

Jismoniy tarbiyaning maqsadidan kelib chiqqan holda o'quvchi va talabalarni sog'lomlashtirish, chiniqtirish, jismoniy rivojlantirish, harakat malaka va ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha jismoniy tarbiyaning asosiy vazifalari belgilanadi:

Jismoniy mashqlar va sportga oid maxsus bilimlar berishda jismoniy mashq deb, jismoniy tarbiya qonuniyatlari talablariga javob beruvchi, ongli ravishda bajariladigan ixtiyoriy harakat faoliyatlarining turli turkumi tushuniladi.

Bunday harakat faoliyatlari gimnastika, o'yinlar, sport, turizm mashqlari sifatida tarixan tizimlashtirildi. Ularga gigienik bilim va ko'nikmalar singdirildi. Bu vazifa o'quvchi va talabalarga jismoniy mashg'ulotlarning foydasi xaqidagi gigienik qoidalarga, dasturda ko'zda tutilgan barcha jismoniy mashqlarni to'g'ri bajarish qoidalariga rioya qilish xaqidagi zarur bilimlarni berishdan iborat. Bularning hammasi sog'liqni mustaxkamlashga, ularning gigiena qoidalarini bilishlari va ularga amal qilishlariga bevosita daxldor bo'lib, bunga maktab, oila, jamoatchilik hamda bolalarning o'zlarining birgalikdagi harakat bilan erishiladi.

Jismoniy mashqlarga va sport mashqlariga jismoniy tarbiya darslari, kun tartibidagi tadbirlar hamda to'garak mashg'ulotlarida o'rgatiladi. Uning natijasida jismoniy rivojlanish ta'minlanadi. Shuningdek, o'quvchi va talabalarda sportga qiziqishlar shakllantirilib, sport turlariga jalb etiladi.

Sog'liqni mustaxkamlash, o'quvchilarni to'g'ri jismoniy rivojlantirishga va chiniqtirishga yordam berish. Tabiat omillari suv, quyosh, havo ta'sirida o'quvchilarni sog'ligini mustaxkamlash, chiniqtirish hamda organizmni kasalliklarga chidamliligini orttirish. Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini imkoni boricha toza xavoda o'tkazish yoki sport zallarini toza havo bilan ta'minlanishini tashkil etish. Bu tadbirlarni sayrlar, ekskursiyalar va turizm mashg'ulotlarida amalga oshiriladi. Bu vazifa ta'lim muassasasidagi barcha jismoniy madaniyat va sport ishlarining eng muhimi hisoblanadi.

Ta'lim muassasalarda sport musobaqalari o'quv-mashg'ulot ishlarining asosiy qismini tashkil etadi. Valeybol musobaqalari qiziqishni oshiradi, ta'lim muassasalarda valeybolning ommaviy rivojlanishiga yordam beradi. Valeybolchi musobaqalarda muntazam qatnashmay turib yuqori natijalarga erisha olmaydi. Musobaqalar musobaqa qatnashchilarining va umuman jamoaning jismoniy, texnik, taktik axloqiy-irodaviy va psixologik tayyorgarligi darajasini aniqlaydi, o'quv-mashg'ulot jarayonining ahvoli va yo'nalishini aniqlash imkonini beradi. Musobaqa natijalari o'quv-mashg'ulot ishlarini yakunlash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Musobaqalar qat'iylikni, g'alabaga erishish yo'lidagi iroda kuchini, sinf va maktab oldidagi mas'uliyat hissini tarbiyalaydi. Musobaqalarning emotsional keskinligi sportchilarning psixologik xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi.

Ta'lim muassasalarda valeybol bo'yicha musobaqalarni tashkil qilish va o'tkazishda muhim hisoblangan musobaqa nizomi, musobaqani o'tkazish tizimlari, haqida ma'lumotlar berib, Ta'lim muassasalarning jismoniy tarbiya o'qituvchilariga musobaqalarni tashkil etishda metodik yordam ko'rsatishdan iborat.

Oldiga qo'yilgan vazifalarga qarab musobaqalarni asosiy va yordamchi musobaqalarga bo'lish mumkin. Yagona sport tasnifi talablariga muvofiq tashkil etiladigan va natijalariga ko'ra sport tasnifi belgilanadigan hamda g'olib yoki chempion degan nom beriladigan musobaqalar asosiy musobaqalarga kiradi.

Musobaqalarning asosiy turi – taqvim musobaqalar bo'lib, ular sport tadbirlarining yagona taqvim rejasida nazarda tuziladi va tasdiqlangan nizomga muvofiq ravishda o'tkaziladi.

Qo'yidagilar musobaqalarning asosiy turlariga kiradi:

- birinchilik yoki chempionatlar;
- kubok musobaqalari;
- saralash musobaqalari.

Birinchilik yoki chempionatlar – eng mas'uliyatli musobaqalar bo'lib, ularning natijalari bo'yicha g'olib jamoaga chempionlik nomi beriladi. Musobaqalarni tashkil etishning bu turi jamoalar kuchini oqilona baholashga, olib borilayotgan o'quv-tenirovka ishining sifatini taqqoslashga imkon beradi.

Musobaqalari juda ko'p jamoalarni jalb etish va g'olibni nisbatan qisqa muddatlarda aniqlash maqsadida o'tkaziladi. Musobaqalari eng yaxshilarni izchillik bilan olish printipi bo'yicha o'tkaziladi.

Saralash musobaqalari musobaqalarning keyingi bosqichida qatnashish uchun eng kuchli jamoalarni aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Musobaqalarning yordamchi turlariga qo'yidagilar kiradi:

- nazorat uchrashuvlari; o'rtoqlik uchrashuvlari;
- namunali uchrashuvlar; qisqartirilgan musobaqalar.

Nazorat uchrashuvlari jamoalarni bo'lajak musobaqalarga tayyorlash va ularning tayyorgarligini tekshirish maqsadida o'tkaziladi.

O'rtoqlik uchrashuvlari o'quv-mashg'ulot maqsadlarida yoki an'anaviy musobaqalar planida o'tkaziladi.

Namunali uchrashuvlar valeybolni ommalashtirishga va sport mahoratini ko'rsatishga xizmat qiladi.

Qisqartirilgan musobaqalar bir necha soat mobaynida o'tkaziladi. Ular, odatda, bayram kunlariga va sport mavsumining ochilish yoki yopilish kunlariga rejalashtiriladi.

Biron-bir rasmiy musobaqa o'tkazishdan avval musobaqa haqidagi nizom

tuzilgan bo'lishi kerak. Bu nizom voleybol federatsiyasi yoki musobaqani o'tkazuvchi boshqa biror tashkilot tomonidan tasdiqlanadi.

Musobaqa nizomi katta yuridik kuchga ega bo'lgan hujjatdir. Unda asosiy tashkiliy va texnik shart-sharoitlar aniq bayon qilingan bo'ladi. Musobaqada qatnashuvchi jamoalarning tayyorgarlik ko'rish uchun etarli vaqtga ega bo'lishlari nazarda tutilib, nizom oldindan tasdiqlanishi va tarqatilishi kerak.

Musobaqani o'tkazish davrida tasdiqlangan nizomdan chetga chiqishga yo'l qo'yilmaydi, aks holda mazkur musobaqani o'tkazayotgan ta'lim muassasasining obro'yiga putur etadi va keraksiz nizolarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Musobaqa nizomida quyidagi masalalar aks ettirilgan bo'lishi kerak:

O'tkazilayotgan musobaqaning maqsadi va vazifalari.

Musobaqani kim o'tkazishi (ta'lim muassasasi, tashkiliy komitet va hokazolar).

Musobaqa o'tkazish muddatlari va shartlari.

Musobaqaga qo'yiladigan jamoalar soni va nomi, talabnomaga kiritiladigan qatnashchilarning maksimal miqdori.

Musobaqa o'tkaziladigan o'yin tizimi (davralari – bir yoki ikki davrali, mag'lubiyatdan keyin o'yindan chiqib ketiladigan, aralash tizim).

Hisobga olish tizimi va jamoalarning hamda jismoniy tarbiya jamoalarining (natijalar sinflar bo'yicha hisoblanganda) egallagan o'rinlarini aniqlash tartibi.

Musobaqalarning alohida shartlari (qanday hollarda o'yinda qo'shimcha vaqt belgilanishi va uning davomiyligi, o'yin durang bilan tugallanganda yoki o'tkazilgan musobaqa natijasida ochkolar soni teng bo'lganda, g'olibni aniqlash usullari, o'yin qoidalarida ko'rsatilgandan tashqari nechta o'yinchi almashtirish mumkinligi va hokazolar).

Jamoalarni va musobaqa qatnashchilarini rasmiylashtirish tartibi, shakli, o'yinchilarga talabnomalar berish va qayta talabnoma berish muddati.

Musobaqalarni olib boradigan hakamlar jamoasining nomi.

O'tkazilgan o'yinga norozilik bildirish va uni ko'rib chiqish, shuningdek, o'yinchilarni maydondan chiqarib yuborish yoki ularni ogohlantirish bilan bog'liq bo'lgan intizom masalalarini qarab chiqish tartibi.

11. O'yinchilar intizomni buzganligi uchun jamoalarning javobgarligi hamda stadion va klublar ma'muriyatining o'yin o'tkazish vaqtida tartib saqlanishi uchun javobgar bo'lishi.

12. Musobaqa o'tkaziladigan joylar va ularga qo'yiladigan talablar.

13. G'oliblarni mukofotlash hamda oxirgi o'rinlarni egallagan jamoaning yoki jamoalarning keyingi xuddi shunday musobaqada qatnashish shartlari.

Musobaqa o'tkazish tizimlari amalda o'yinning uchta asosiy tizimi qaror topgan: davrali tizim, bir yoki ikki marta yutqazgandan keyin o'yindan chiqib ketiladigan (olimpiya) tizim, avvalgi ikki tizimning kombinatsiyasidan iborat bo'lgan aralash tizim. Davrali va aralash tizimda tashkil qilingan musobaqa, bir marta yutqazgandan keyin o'yindan chiqib ketiladigan tizimga nisbatan ko'p vaqt kerak bo'lishini inobatga olib maktab birinchiliklarini bir marta yutqazgandan keyin o'yindan chiqib ketiladigan (olimpiya) tizimida musobaqalarni o'tkazish tavsiya qilinadi.

Bir marta yutqazgandan keyin o'yindan chiqib ketiladigan tizim talabnoma bo'yicha qatnashadigan jamoalar soni ko'p bo'lsa, oz muddat ichida musobaqani o'tkazish uchun qo'llaniladi.

Ta'lim muassasalarda faqat jismoniy tarbiya darslarini olib borish bilan

chiklanib qolmasdan, sport o'yinlari, voleybol bo'yicha sinflar, maktablar o'rtasida o'rtoqlik va rasmiy musobaqalarni tashkil etish muhim ahamiyatga egadir. Musobaqalar musobaqa qatnashchilarining va umuman jamoaning jismoniy, texnik, taktik axloqiy-irodaviy va psixologik tayyorgarligi darajasini aniqlaydi, o'quv-mashg'ulot jarayonining ahvoli va yo'nalishini aniqlash imkonini beradi.

Musobaqalarni tashkil qilishda muhim hujjat bu musobaqa nizomi hisoblanadi. Musobaqa nizomi katta yuridik kuchga ega bo'lgan hujjatdir. Musobaqada qatnashuvchi jamoalarning tayyorgarlik ko'rish uchun etarli vaqtga ega bo'lishlari nazarda tutilib, nizom oldindan tasdiqlanishi va tarqatilishi kerak. Musobaqani o'tkazish davrida tasdiqlangan nizomdan chetga chiqishga yo'l qo'yilmaydi, aks holda mazkur musobaqani o'tkazayotgan ta'lim muassasasining obro'yiga putur etadi va keraksiz nizolarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akramov R.A. Voleybol darslik: O'quv qo'llanma. O'z.DJTI.:2006.- 406 b.
2. Pavlov Sh.K., Abdalimov O.X., Yusupova Z.E. Gandbol nazariyasi va uslubiyati: Darslik.-T."Fan va texnologiya", 2017, 448 bet.
3. Nurimov R.I. Voleybol nazariyasi va uslubiyati. Darslik. T.: «ITA-PRESS», 2015. 364 bet.
4. Xabibullayev S.X. (2020/11). Jismoniy tarbiya darslarida sport o'yinlari qoidalarini o'rgatishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish. Academic research in educational sciences (ares), volume 1, issue 3, 1150-1156.